

KIYAFET İLMİYLE OLUŞTURULAN ESERLER VE BU ESERLERDEN SEÇİLMİŞ ÖRNEKLER

Araş. Gör. Ayşe YILMAZ

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Bu makale -Batı'da fizyonomi olarak bilinen- dünyanın en köklü ilimlerinden birisi olan kıyafetnameleri içerir. Kıyafet kişilerin dış görünüşlerinin ve simalarının analizini yapma yöntemidir. Kıyafetname ikiye ayrılmaktadır: Şer'i, Hükmi.

Makalede ilk kıyafetname örnekleri belirlenmiştir. En bilindik kıyafetnamelerden örnekler seçilmiştir. Bu örnekler iki grupta toplanmıştır: Kıyafetnamelerde geçen bazı uzuvların alametleri ve davranış alametleri.

Anahtar Kelimeler: *Kıyafetname, uzuvlar, kişilik tespiti*

KIYAFET KNOWLEDGE CREATED WORKS AND SELECTED EXAMPLES FROM THE WORKS

ABSTRACT

This article contains kıyafetnames -known as Physiognomy in the West- which the most fundamental Eastern sciences. Kıyafet means the analysis of their external appearance and personality. Kıyafetname divided into two: Şer'i, Hükmi.

The first kıyafetname samples determined in article. The most kıyafetnames were selected alternative example. They were collected from two groups: Some of the past Kıyafetnames organs of tracks and behavior tracks.

Keywords: *Kıyafetname, Organs, Personality Stable*

Giriş

Kıyafetname ve firasetname birbirine çok yakın olan iki kavramdır. Konumuz kıyafetname firasetnamenin bir alt dalıdır. Firaset “zeyreklik, yani zeki ve anlayışlı olmak demektir.” (Sivrihisarlı Şaban, Nr: 4009, v.3b.) şeklinde tanımlanır. Kıyafetname ise “*Firaset ilminin dar manada Arap ıstilahında kıyafa denilen bir bilgi şubesine delalet eder.*” (Macdonald, 1993: 640) diye ifade ediliyor. Kıyafetname “*kıyafa: takip etmek, iz takip etme, peşi sıra gitmek manasına gelen k-v-f(kafe) kökünün mastarıdır.*” (Macdonald, 1993: 640) “*Konusu el, ayak, ten gibi dış görünüş unsurlarından kişinin ahlak ve karakter özelliklerini tahmin ve tespitte bulunmaktır.*” (Çavuşoğlu, 2004: 34)

1. Kıyafetname Bölümleri

1.1. Şer'i Firaset: Nefsin ıslahı ile ulaşılan ruh gücüdür. Bu güce peygamberler, veliler ve nefsini olgunlaştırarak eşyanın arka planına ulaşmayı başarmış kişiler sahip bulunmaktadır.

1.2. Hükmi Firaset: Çalışma ile elde edilecek bir bilim koludur. Bazı alt bölümleri vardır.

a) İnsan Kıyafeti İlmi (Kıyafet-i Beşere): Dış görünüşten ahlaki anlamaya çalışan ilimdir.

b) İz Kıyafeti İlmi (İlm-i İsr): Özellikle hayvan izlerinden tür, cinsiyet vb. anlayan ilimdir.

c) İrafet İlmi: Ayet ve hadislerden yola çıkarak olayların açıklanması ilmidir.

d) El ve Ayak İlmi: İnsanın elinde ve ayağındaki çizgilerle kişinin durumunu ortaya koyan ilimdir.

e) Titreme/Seyirme İlmi: Vücuttaki seyirmelerden çıkarılan hükümleri bildiren ilimdir.

f) İyafe ilmi: Kuşların uçuşundan mana çıkarma ilmidir.

g) Riyafe İlmi: (Çavuşoğlu, 2004: 28-30) Yeraltındaki suları arayıp bulma ilmidir.

h) Astroloji İlmi: Yıldızların durumundan insanın ruhi durumunu bulma ilmidir.

i) Remel İlmi: Özellikle kum üzerinde gelecekte haber vermeye yönelik oluşturulan bir ilim sahasıdır.

Kıyafetname eski Hint, Çin, Mısır, Yunan ve bugün Batı'da fizyonomi adıyla bilinen ve kullanılan bir bilim dalı olup İslam kültüründe de Firaset ilmi adıyla kullanılmıştır. (Çavuşoğlu, 2004: 9) *"Bu bir ilimdir ki onunla insan ahlaki bilinir."* (Taşköprülüzade, Nr. 942/1, v.142)

Kıyafetnameler özellikle insanın uzuvlarıyla ilgili hükümleri içeren manzum eserlerdir. Kıyafetnameler edebî maksatla yazılmamıştır. Ancak şekli ne olursa olsun asıl dikkat edilmesi ve önem verilmesi gereken husus bu kadim eserlerin içerdiği bilgilerdir. *Kıyafet ilmi çerçevesinde eserler en fazla yüz ya da yüz elli beyit tutarında kısa manzumeler ve aynı hacimdeki mensur eserlerdir.* (Çavuşoğlu, 2004: 11)

Alimler kıyafetname ilmini açıklarken ayet ve hadislerden de istifade etmişlerdir. Kuran-ı Kerim'de geçen şu ayet önemli bir çıkış noktası olmuştur: *Araftakiler, yüzlerinden tanıdıkları kâfirlerden birtakım adamlara seslenirler.* (Kuran-ı Kerim 7/48) Bu ayette geçen "simalarından" kelimesi ile neyin kastedildiği konusunda da bazı görüşler ortaya konulmuştur. Mesela İbn-i Abbas bunu Müslüman bir insanın, yüzünden belli olacağı yaklaşımında bulunarak şöyle izah etmiştir. *"Hz. Osman(r.a) şöyle buyurur: Her kim bir sırı gizlerse Allah onun yüz hatlarından elinde olmadan çıkıveren sözlerle açığa*

çıkartır.” Hz. Ömer(r.a)’in, her kim içini ıslah ederse Allah da onun dışını düzeltir.” dediği rivayet olunur.” (İbn-i Kesir: 7390)

Mevlana: “Bir insanın yaptığı işi ve sözü onun gönlünün şahididir. Sen bu ikisine bak, o kişinin içi nasıldır? Onlardan anla.” (Mevlana, 1997: 35)

Balizade Mustafa Efendi ise kıyafetnameler hakkında olumsuz bir yargıya vararak şunları beyan etmiştir: “Bu ilim zandır, zira zan bazen hata bazen de isabettir.”(Balizade, Nr.4100)

Seyyidzade Mevlana Ömer şöyle der: “İnsan türünün ahlak ve tabiatları birbirine yakın ve birbirinden farklı oldukları için bir köle ve cariye almak isteyince bunlardan iyilik ve kötülüğe işaret eden özelliklerini bilmeye yarayacak sağlam bir ölçütün bulunması önemli ve gerekli olduğundan, bazı büyük insanların, insanoğlunda bulunan özelliklerin delalet ettiği hal ve durumları ayrıntılarıyla açıklamak konusundadır.” (Seyyidzade, Nr.1064)

Osmanzade Taib, Ahlak-ı Ahmedi adlı eserinde şöyle bir olay aktarır: “Bir gün İmam Şafive İmam Muhamed Haremişerif’te bir kişi gördü. Şafi, bu adamın demirci olduğunu; Muhammed de marangoz olduğunu söylediler. Sonunda adama sordular. Adam da daha önce demirci olduğunu fakat şimdi marangozluk yaptığını söyledi. Böylece her ikisinin de firasetli hükümleri doğrulanmış oldu.” Yine aynı eserde şöyle bir rivayette mevcuttur: “Nuşirevan, firaset ilminden hareketle şikayet edilen adamın boyunu posunu sordu; kısa boylu olduğu söylenince de tebessüm edip gereği gibi ferman etti.”(Osmanzade, Nr. 714) Katip Çelebi; Meşhur Grek hekim Hipokrat’ın bu ilmin üstatlarından olduğunu, hastalara teşhis koymakta ve tedavide bu ilimden yararlandığını belirtir. Aynı şekilde Plato, Aristo, Galen bu ilimle meşgul olmuşlardır. Helenistik kültürün yaygınlık arz etmesiyle fizyonomi ilmi de geçmiş Doğu İran ve Sasani imparatorlukları zamanında oldukça meşhur olmuştur. (Başkan,1987)

Eflatun’un çehresini gördüğü kişinin, kişiliği hakkında tahminde bulunma olayı kaynakta şu şekilde geçer: “Bir dağ tepesinde inzivada bulunduğu sıralarda, buraya çıkan yolun başına bir nakkaş koyup kendisiyle sohbet gelenlerin resmini çizdirdiğini ve sohbetle layık olup olmadıkları konusunda fikir elde ettiği belirtilir.” (Çavuşoğlu, 2004: 40)

Kıyafetname özelliklerini 11.yüzyılda Kudatgu Bilig’de de görüyoruz. Yusuf Has Hacip eserinde Tanrı’nın Bey olmasını istediği kişiye buna münasip olan tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verdiğini vurgular. Günümüzde de beden dili adı altında da kıyafetname özelliklerinin sürdüğünü görmekteyiz.

2. İlk Tertip Edilen Kıyafetnameler:

2.1. Arap ve Fars Toplumundaki İlk Kıyafetnameler

a) İlk kıyafetname yazarlarından biri İmam Şafî (h.150-204)’dir. Ancak eseri hacimli değildir.

b) Onu el-Kindi lakabıyla meşhur Yakup bin İshak izler. Aristo’nun Siyasetname’sini Yunancadan Arapçaya tercüme etmiş, on bölümden meydana gelen eserin ikinci bölümünü firasete ayırmıştır.

c) Yuhanna İbnü'l-Bitrik ise (m. 10.yy.) Aristo'nun İskender için yazdığı siyaset kitabını Kitabu's-Siyase fi Tedbiti'r Riyase adıyla Arapçaya çevirmiştir.

d) Muhammed ibni Zekeriyya Razi (h.240-320; m.854-932)'nin tıbbı dair el-Mansuri isimli on makalelik kitabının ikinci makalesi firaset konusundadır.

e) Katip Çelebi'nin bildirdiğine göre İbni Sina (h.370-428; m.980-1036)'nın da bu konuda bir risalesi bulunmaktadır, ancak bugüne kadar ele geçmemiştir.

f) Geverek-zade'nin Kıyafetname'sinde de İbni Sina'nın muasırı olan Ebu Sehl Mesihî'nin Arapça bir firasetnamesi olduğu bildirilmektedir.

g) Aynı asır müelliflerinden Ebu Kasım Abdülkerim İbni Havazin Kuşeyri (h.376-464; m.986-1072)'nin Etvar-ı Selatini'l-müslimin adlı eserinin bir bölümü firasetle ilgili umumi hükümleri ihtiva etmektedir.

h) Fahraddin Razi (h.544-606; m.1149-1206)'nin de Arapça yazılmış bu nevi eserlerin en iyilerinden biri olan bir Kitabu'l Firaset'i mevcuttur.

i) Muhyiddin Arabî (h.544-606; m.1149-1209)'nin ise et-Tedbirat-u İlahiyye fi İslahi'l-Memleketi'l-İnsaniyye isimli eserinin sekizinci babı firasetle ilgilidir.

j) Ebu Abdullah ibni Muhammed ibni Ebu Talib Ensarî ed-Dımışki'nin Kitabu'l-Adab ve's-Siyase fi İlmi'n Nazari ve ve'l-Firase (telifi,750/1349)'sini bu mevzuda Arapça eserler arasında sayabiliriz.

k) Farsça Kıyafetnamelerden Kemaleddin Abdürrezzak Kaşanî (öl.736/1335)'nin eserini;

l) Derviş Abdurrahman Mîrek (m.14.yy.)'in Sultan Ebu Said Bahadır (öl.736/1335)'a ithaf ettiği Tuhfetü'l-Fakir'ini;

m) Seyyid Ali Hemedanî (öl.786/1384)'nin Zahiretü'l-Müluk'unu;

n) Hüseyin Vâz Kâşifi (öl.910/1504)'nin firasetle alakalı bir bölüm ihtiva eden Ahlâk-ı Muhsinî'sini ilk planda sayabiliriz. (Çavuşoğlu, 2004: 41)

2.2. Türk Edebiyatındaki İlk Kıyafetnameler

a) Bedri Dilşad Bin Muhammed Oruç' un Sultan II . Murad'a ithafen (829/1426) yazmaya başladığı Muradname isimli mesnevisidir. Musiki ile ilgili 34. babda:

Şu kim ag etlü durur ana nerm

Olan perdeyi çalalar ola germ

gibi birkaç beyitte, cilt, göz rengi ile musiki arasında bir münasebet kurulmuştur. Köle ve cariye satın almaktan bahseden kırkıncı babın başlarında:

Evet bil ki âdem-şinas olmaga

Her işe yarar olanı almaga

Gerekdür ki ilm-i firaset bile
Bu kez özin ehl-i riyaset bile

denilerek yer yer bu konuyla alakalı hususiyetlere temas olunmuştur.

b) Fatih Sultan Mehmed devri vezirlerinden Mahmud Paşa'nın muhasibi ve 895/1490 yılında tamamlanan Selatinname isimli eserin müellifi Sarıca Kemal adı geçen manzumesinde;

Ki düzdüm Türkî dilde iki nağme
Firaset-nâmedir bir Sûz-nâme

beytiyle iki kitabını daha haber vermektedir. Ancak bu eserin de hiçbir nüshası yoktur. Bunların, Hamdullah Hamdi'nin yaşadığı döneme yakın zamanlarda telif edildiği düşünülmektedir.

c) Nüshası elimizde olan Türkçe ilk müstakil eser Akşemseddin-zade Hamdullah Hamdi (h.853-909; m.1449-1503)'nin manzum Kıyafetname'sidir.

d) Diğer Türkçe eserlerden Firdevs-i Rumi(II. Bayezid Devri)'nin Firaset-name' sini;

e) Sivrihisarlı Şaban'ın (938/1531)'de Damat İbrahim Paşa'nın emriyle yazdığı mensur ve manzum tercümesini;

f) Bayramiyye meşayihinden İlyas ibni İsa-yı Saruhanî(öl.967/1539)'nin Kıyafetname'sini;

g) Abdülmecid ibni Şeyh Nasuh (öl.973/1565)'un manzum Kıyafetname'sini;

h) Mustafa ibni Evrenos (974/982; 1556/1574)'un Kıyafetname'sini;

i)Bali-zade Mustafa Efendi'nin (983/1575)'te tamamlayıp III. Murad'a ithaf ettiği eserini;

j) Bali-zade'nin muasırı Nesimi'nin Kıyafetü'l-Firase'sini;

k) Niğdeli Visali (1003/1595)'nin, padişahın cülus tarihinde veya daha sonra yazıp Sultan III. Mehmed'e ithaf ettiği Vesiletü'l-İrfan'ını;

l)Lokman bin Hüseyin'in (1010/1601)'de yazdığı Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemâli'l- Osmaniyye'sini;

m) Şeyh Ömer Halveti'nin (1032/1602) tarihli manzum tercümesini;

n) Ömer Fani Efendi (öl.1032/1622)'nin Kıyafetname'sini;

o) Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnamesi'ni;

p) Mustafa Hami Paşa (öl.1295/1878)'nin Fenn-i Kıyafetname'sini;

q) Hafız Hasan Gevrek-zade (öl.1216/1801)'nin tercümesini belli başlı eserler olarak sayabiliriz. (Çavuşoğlu, 2004: 42-43)

Edebiyatımızdaki mevcut kıyafetnamelerin genellikle mensur olduğunu ve yabancı eserlerden tercüme yahut adapte edilmiş eserler olduğunu söyleyebiliriz. Bunların içerisinde telif denebilecek en mühim eser Hamdullah Hamdi'nin Kıyafetnamesi'dir. Amil Çelebi, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın

Kıyafetnamesi'ni de telife çok yaklaşan bir eser olarak zikretmiş olsa da bu eserin Hamdullah Hamdi'den etkilenilerek yazıldığı Ali Çavuşoğlu tarafından vurgulanmıştır.

3. Kıyafetnamelerden Seçilmiş Örnekler

Kıyafetname tek uzuv analizine değil bütün uzuvlardan elde edilen genel bir çıkarıma dayandırılmalıdır. Üstelik her insanın kıyafetnameyi içselleştiremeyeceğini bilmekte ve bildirmekte fayda görmekteyiz. Uzuvların ve kişilik hallerinin analizlerine tam vakıf olmak isteyen kimselerin bahsi geçen eserlerin tamamını okumaları da gerekmektedir.

3.1. Kıyafetnamelerde Geçen Bazı Uzuvların Alametleri

3.1.1. Ağız

Deheni teng eğerçi bihcetdür / Ağız dar olan güzeldir
Havf-ı kalbe velî 'alâmetdür / Fakat korkaklığa işarettir (A¹⁻²)
Agzı büyüktür şüci' / Büyük ağızlı cesur
Egri olandır şeni' / Eğri ağızlı kötü olur (B³)

3.1.2. Alın

Cebhesi zayyık olanun / Alnı dar olanın
Dayk olur hulkı anun / İçi de dar ve sıkıntılı olur
Cephesi bî-çîn olan/ Alnında kırıksık olmayan
Kâhil olur bî-güman / Şüphesiz tembel olan (B)

3.1.3. Ayak

Ger uzun olursa pâ / Eğer ayak uzun olursa
Sahibidür pür-haya / Sahibi çok hayalıdır (B)

3.1.4. Baş

Başı büyük büzürg himmet olur / Başı büyük olanın himmeti büyük olur(A)

Yassı ise fark-ı ser / Başın üst kısmı yassı ise
Sahibi çekmez keder / Bu kişi üzüntü çekmez (B)

3.1.5. Boy

Kameti her kimün ki olsa uzun / kimin boyu uzun olursa
Olur ol sâfi-kâlb ü sâde-derün / kalbi saf ve içi temizdir
Kısa olursa kibr ü kîne olur / Kısa olursa kibirli ve kinli olur(A)
Kim ki vasat boyludur / Orta boylu olanlar
Âkıl u hoş huyludur / Akıllı ve güzel huylu olurlar (B)

3.1.6. Burun

Enf eger olsa dıraz / Burnu uzun olanın
Sahibidir fehmi az / Anlayışı az olur
Enf eger olsa kasîr / Kısa burunlu olanlar

¹ A-B-C ifadeleri üç farklı eseri temsil eder.

² Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi, Kıyafetname, İstanbul Ü. Türkçe Yazmalar, Nr.1883.

³ Erzurumlu İbrahim Hakkı, Kıyafetname(Marifetname isimli eserin içinde), İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nr.142; Nr.1241.

Havf olur anda kesir / Fazla korkak olur
Enf ucu ger olsa top / Burun ucu yuvarlak olsa
Sahibi olur turup / Sahibi neşeli olur(B)

3.1.7. Çene

Çün enek ince ola hıffet olur / Çene ince olursa hafiflik olur
Mu'tedil olsa ıssı 'âkıl olur / Ölçülü olursa sahibi akıllı olur (A)

3.1.8. Diş

Çünkü seyrek uvag ola dendân / Dişleri seyrek ve ufaksa
Galiba zaf-ı cisme ola nişân / Muhtemelen bedenen zayıflığa işarettir (A)
Mu'tedil olan diş / Dişi ölçülü olanların
Sıdk u safâdır işi / İşi hoş ve doğrudur (B)

3.1.9. Dudak

Yufka vu kırmızı olursa tudak / Dudak kırmızı ve ince olursa
Anlanur lutfi tab'u fehm-i sebak / Anlayış sahibi olur (A)
Şifte galiz olsa bil / Bil ki kalın dudaklının
Sahibi mugzib sakîl / Kızgınlığı ağırdır (B)

3.1.10. El

Ger küçük olduysa el / Eğer el küçük olursa
Bî-bedel olur güzel / Güzellikte bedelsiz olur (B)

3.1.11. Göz

Gözi büyüğün ıssı kâhil olur / Gözü büyükler olgun olur
Küçük olsa hafif ü muhmîl olur / Küçük olanlar hafif ve ihmalcidir
Göz karası zekâ alametidir / Gözkarası zekaya işrettir (A)
Çeşmi büyüktür zarîf / Büyük gözlü zarif ve narin olur
Gözleri gök eşkar ak / Gözleri gök, kızıl ve ak olsa
Olsa ol andan irak / Ondan uzak dur (B)

3.1.12. Karın

Karnı büyük gabî ve cahil olur / Karnı büyük olan anlayışsız ve cahildir
Küçük olsa zeki ve kâbil olur / Küçük olursa zeki ve kabiliyetli olur (A)

3.1.13. Kaş

Kaş odur kim siyâh u ince ola / Siyah ve ince kaşlı olanın
Nâzı vü şivesi yirince ola / Nazı ve şivesi de yerinde odur
Her ki kaşınun ince olsa ucu / Kaşının ucu ince olanın
Eksik olmaya fitnesi ve gücü / İşi gücü fitne çıkarmaktır (A)
Kaşta çok olan kılı /Kaşının kılları çok olanın
Mükesser olur gussalı / Üzüntüleri de çok olur (B)

3.1.14. Kulak

Her ki har-gûş olursa câhildür / Eşek kulağı gibi büyük kulaklı cahil
Gerçi hıfz eylemekte kâmindür / Fakat ezberi çok kuvvetlidir
Lîk vardur büyüklüğünde delil / Ancak kulağın büyük olması delildir
Ki ola sahibinün ömri tavîl / Sahibinin ömrünün uzunluğuna (A)
Üzni küçük uğrıdır / Küçük kulaklı eğri
Evsat olan togrıdır / Normal kulaklı doğru olur (B)

3.1.15. Omuz

Omuzu sivri olan / Omuzu sivri olanın
Düzd olur işler yaman / İşleri de çok eğri olur (B)

3.1.16. Parmak

Barmacı ayası uzun olanun / Parmağının ayası uzun olanın
Uzluk olur her işde işi anun / Her işte eli yatkın olur (A)
İsbı olan uzun / Parmakları uzun olan
Fehm iledür pür-fünun / Anlayışı, fenleri çok olur(B)

3.1.17. Renk

Reng-i esmer nişân-ı fikr-i savâb / Esmer renk iyi fikre işaretir
Rengi anun ki surh-ı sâfidür / Rengi saf kırmızı olanın
Edebi vü hayası vâfidür / Edebi ve utanması çok olur (A)
Benzi kızıldır edîb / benzi kızıl olan terbiyeli
Esmer olandır lebîb / esmer olan da zeki olur (B)
Sarışın olan sevimlidir
Saçı siyah doğru ve güvenilirdir (C⁴)

3.1.18. Sakal

Hem saçı çoğ u az ise sakalı / Sakalı az ve saç çok olursa
Şerr içinde bulunmaya bedeli / Kötülükte benzeri yoktur
Rîş odur kim ola dakîk u kalîl / İnce ve az sakallı olursa
Fehm u ‘akl u zekaya delil / Anlayış, akıl ve zeka işaretidir(A)
Olsa degirmi sakal / Sakal değirmi olsa
Sahibidir pür-kemâl / Sahibi de çok olgun olur (B)

3.1.19. Saç

Aşkar olursa ola havf u gazab / Kızıl olursa korku ve öfke
Esved olursa ola ‘akl u edeb / Siyah olursa akıllı ve edebli olur
Saçı az olan lâtif / Saçı az olan lütufkâr
Oldu ‘ârif u zârîf / Bilgiç ve nazik olur
Saçı çok olsa zenin / Saçı çok olan kadının
Fehmi az olur anın / Anlayışı az olur (A)
Kim ki saçı sarıdır / Sarı sarı olan
Kibr ü gazab kârîdır / Kibirli ve öfkeli
Kim ki saçıdır kara / Saçı kara olan
Sabrı var anı ara / Sabırlıdır onu ara
Kumral ise saç güzel / Kumral saç güzeldir
Sahibidir bî-bedel / Sahibi emsalsizdir(B)

3.1.20. Sırt

Arkası yassı ehl-i kuvvet olur / Arkası yassı olan kuvvetli olur
Sahibi cür’et ü sakamet olur / Sahibi cesur ve fakat noksandır
Arka kılı delil-i şehvettür / Arka kılı şehvete işaretir (A)

⁴ Seyyid Lokman Çelebi, Kıyafetü'l-İnsaniyye Fi Şemâli'l Osmaniye, İstanbul Ü., Türkçe Yazmalar, Nr. 6087.

Zahrı arız olanın / Sırtı enli olanın
Kuvveti çokdur anın / Onun kuvveti çoktur (B)

3.1.21. Yüz

Yüzi büyük her işde kâhil olur / Yüzü büyük olan her işte olgun olur (A)
Kibre küçüktür delil / Küçük yüz kibre delildir (B)

3.1.22. Ten

Her kişinin ki yumşak ola eti / Eti yumuşak olan kişinin
Lutf-ı tab'ı çoğ ola Fehmi iti / Mizaç ve anlayışının güzelliği çok olur
Kati olursa kuvvet-i tendür / Kati olursa teni kuvvetlidir
Issı ammâ galiz ü gevdendür / Fakat sahibi de kaba ve ahmaktır

3.1.23. Tırnak

Tırnak ak olması mübârek olur / Tırnağın ak olması bereket işaretidir (A)

3.2. Davranış Alametleri

3.2.1. Adım

Hatvası dar olanın / Kısa adım atanların
Cünbişi hoştur anın / Hareketi güzel olur (B)

3.2.2. Gülmek

Kande bisyâr olur ise hande / Kimde çok gülme olursa
Umma anda muvafakat sen de / O insanla bir uyuşma bekleme
Çün tebessüm edeb 'alametidir / Çünkü tebessüm edebe işarettir
Kahkaha bî-haya emâresidir / Kahkaha ise hayasızlığa işarettir (A)
Yüz güleç vü söz lezîz / Yüzü güleç sözü tatlı olan
Olsa o candır azîz / O insan azizdir sevilir (B)

3.2.3. Hareket

Cünbişi çok kimesne hod-bîn olur / Çok hareket eden bencil olur(A)

3.2.5. Ses

Her kimün gunneyile olsa sözi / sesi genizden gelen kişi
Ahmak u kibr ü kine olur özi / Anlayışsız, kinli ve kibirli olur
Sözde cünbişde her ki seri' ola / Sözde ve harekette seri olanın
Fıkr vü Fehmi berk-a lâmi ola / Düşüncesi ve anlayışı şimşek gibidir
Âlî-himmet olur bülend-âvâz / Yüksek sesliler yüce himmetlidir
Kısa ünlilerin yürekleri az / Kısık seslilerin cesaretleri azdır (A)
Er kişi sesli zenan / Erkek sesli kadınlar
Ekseri söyler yalan / Çoğunlukla yalan söyler
Sesi çatal olsa o can / sesi çatal olan kişi
Halka eder bed-güman / Halktan kötülük geleceğini sanır (B)

Sonuç

Tarihi geçmişi çok eskilere dayanan kıyafetname eski Hint, Çin, Mısır ve Yunan gibi birçok toplumu etkilemiş, kişilerin dış görünüşlerinden yola çıkarak kişiliklerinin ortaya konulması hususunda ipuçları barındırmıştır. Batı'da fizyonomi adıyla bilinen kıyafetname, derin bilgi ve birikim sahibi olanların erişebileceği bir melekedir. Kıyafetname İslami açıdan iki ana kola ayrılmıştır.

Bunlardan ilki peygamberler, veliler ve nefisini olgunlaştıranların ulaştığı şer'i, diğeri kişinin çalışması sonucu elde ettiği hükmi kıyafetname mertebesidir.

Bir insanı bütün olarak değerlendirme esasına dayalı olan kıyafetnamelerdeki isabet konusunda tartışmalar vardır. Bazı alimlere göre bu önyargıya neden olan bir uğraş, bazılarında göre akıllıca köklü bir tespittir.

Günümüzde Batı'da yazılan kişisel gelişim kitaplarında da insanın kendini sevmesi ve tanınması özellikle vurgulanıyor. Hülasa insanlık çok evvelden beri dış görünüş ve simalardan kişilik ve ruh analizleri yapmaktadır. Bu yüzyılda da kıyafetnamelerin, erbabı olanlarca daha fazla gün yüzüne çıkarılması ve tüm insanlığın hizmetine sunulması gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Akşemseddinzade Hamdullah Hamdi, *Kıyafetname*, İstanbul Ü. Türkçe Yazmalar, Nr.1883.

ANKAY, Aydın (1992) *Ruh Sağlığı*, Turkan Kitabevi, Ankara.

Balizade Mustafa, *İlm-i Firaset*, Süleymaniye Ktb., İ.İ.Hakkı Bölümü, Nr. 1926.

BALTAŞ, Zuhâl ve Acar (1994), *Bedenin Dili*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

BAŞKAN, Ali Rıza (1987), *Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyafetnamesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.

BİLGE, Emine (1981), *Genetik*, Ar Yay., İstanbul.

ÇAVUŞOĞLU, Ali (2004), *Kıyafetnameler*, Akçağ Yay., Ankara.

ÇELEBİOĞLU, Amil (1979), "Kıyafet İlmî ve Hamdullah Hamdi ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyafetnameleri", *Ankara Üniversitesi, Edebiyat Fak. Dergisi, Ahmed Caferoğlu Özel Sayısı*, Ankara, s. 305 ve devamı.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kıyafetname (Marifetname isimli eserin içinde)*, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Nr.142; Nr.1241.

MACDONALD, D.B. (1993), *Kıyafet*, İA., Milli Eğitim Bakanlığı Yay., C.4, s.640.

İbn-i Kesir (1988), *İbn-i Kesir Tefsiri* (çev: Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner), Çağrı Yay., İstanbul.

KAPLAN, Mehmet (1985), *Tip Tahlilleri*, Dergah Yay., İstanbul.

Kınalızade Ali Efendi, *Ahlak-ı Alai*(haz: Hüseyin Algül), Tercüman 1001 Temel Eser.

KÜLEKÇİ, Numan (1999), *Mesnevi Edebiyatı Antolojisi, Kıyafetnameler*, Aktif Yay., Erzurum.

MENGİ, Mine (1978), "Kıyafetnameler Üzerine", *TDAY, Belleten*, Ankara, s. 300 vd.

Mevlana (1997), *Mesnevi* (çev: Şefik Can), Ötüken Yay., C.5-6, İstanbul.

Osmanzade Taib, *Ahlak-ı Ahmedi*, Süleymaniye, Raşit Efendi Bölümü, Nr: 714.

PAKALIN, Mehmed Zeki (1971), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

RAHMAN, Abdülkerim (1971), *Uygur Folklorü*(çev: Şener Yalçın – Erkin Emet), Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul.

Seyyid Lokman Çelebi, *Kıyafetü'l-İnsaniyye Fi Şemali'l Osmaniye*, İstanbul Ü., Türkçe Yazmalar, Nr. 6087.

Seyyidzade Mevlana Ömer el-Mekki el-Hüseyni, *Zübdetü'l- İrfan fi Alameti'l- Ebdan*, Sülaymaniye Basma Bağışlar Bölümü, Nr: 1064.

Sivrihisarlı Şaban, *Firasetname*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nr: 4099, v.3b.

Sultan Veled, *Maarif*, (çev: Meliha Tarıkahya) Milli Eğitim Yay., İstanbul.

Taşköprülüzade Ahmet Efendi, *Mevzuati'l-Ulum* (çev: Kemaleddin Mehmed), Kayseri Raşid Efendi Ktb. Nr. 942/1, v.142

TAYŞI, Mehmet Serhat (1979), Kıyafet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyafetnamesi, *İslam Medeniyeti*, C.IV, s. 2.

Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (çev: Reşat Rahmedi Araf) Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.